

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.02.150>
УДК 811.161.2'38Стефаник(049.39)

Л.Я. КОЛЕСНИК, кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу діалектології
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: l.koliesnik2023@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3321-2942>

«БУДУ СВІЙ СВІТ РІЗЬБИТИ, ЯК КАМІНЬ. СЛОВО СВОЄ БУДУ ОСТРИТИ НА КРЕМЕНІ МОЄЇ ДУШІ...»

**Рецензія на: Василь Грещук, Валентина Грещук. *Мовний світ
Василя Стефаника: монографія***

Івано-Франківськ: Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2026. 226 с.

Дослідження мови письменників як окремий жанр наукових філологічних студій має давні традиції в українському мовознавстві. Серед важливих сучасних здобутків у цій сфері відзначимо вивчення мовостилю письменників у зіставленні з даними про особливості мовного (діалектного) оточення, у якому вони творили й формувалися як творчі особистості. Згідно з таким підходом схарактеризовано мовотворчість Пантелеймона Куліша¹ та письменників Подільського регіону².

Мовостиль Василя Стефаника³ — однієї з найколеритніших постатей в українському письменстві — здавна був об'єктом як літературознавчих,

¹ Кумеда О.П. (2011). *Ідіолект П.О. Куліша на тлі східнополіського діалекту* [авто-реф. дис. ... канд. філол. наук]. Київ.

² Коваленко Б.О. (2020). *Від ідіолекту до літературної мови: Поділля кінця XIX — початку XX ст.: монографія*. Кам'янець-Подільський: ТОВ Друкарня «Рута».

³ У назві використано цитату з: В.С. Стефаник. (1905). *Моє слово: оповідання* (с. 151). Львів: Накладом Українсько-руської видавничої спілки.

Цитування: Колеснік Л.Я. (2026). «Буду свій світ різьбити, як камінь. Слово своє буду острити на кремені моєї душі...». [Рецензія на: Василь Грещук, Валентина Грещук. *Мовний світ Василя Стефаника: монографія*]. *Українська мова*, 2 (98), 150—155. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.02.150>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

так і мовознавчих студій⁴. Однак вивчення особливостей мови його творів досі не втратило актуальності.

Значний внесок у з'ясування цих питань належить творчому тандему українських мовознавців Василя Васильовича та Валентини Василівни Грещуків. Наслідком їхніх багаторічних наукових спостережень стала монографія «Епітети, порівняння та фраземи в новелах Василя Стефаника» (Івано-Франківськ, 2025)⁵, у якій увагу зосереджено на експресивно-емоційному функціоналі епітетів, порівнянь та фразем у новелах письменника.

Попередні студії і нові напрацювання дали змогу авторам виявити сутні компоненти для моделювання мовної особистості Василя Стефаника. Це вповажало їх в особі Валентини Василівни у 2026 році оприлюднити ще одну монографію «Мовний світ Василя Стефаника», що є логічним продовженням попередньої праці. На жаль, світлої пам'яті Василь Васильович не встиг побачити її опублікованою...

Монографію присвячено всебічній характеристиці основних аспектів і принципів, що сформували мовну особистість Василя Стефаника, створили неповторний мовний колорит його творів.

У рецензованій праці зацентовано на кількох визначальних підходах до вивчення мовностилю письменника: з'ясуванні особливостей взаємодії української літературної мови з південно-західними діалектами, вияскравленні ролі рідномовного оточення в його становленні, аналізі епістолярію митця, дослідженні окремих стилістичних тропів.

Окреслюючи поняття «мовна особистість», В.В. Грещук справедливо зауважував, що саме «чинник мови у становленні й діяльності особистості взагалі, з одного боку, є засадничим, а з іншого, — найбільш репрезентативним щодо її виявів» (с. 4).

Закономірно, що найяскравішим виявом мовностилю письменника є його художні твори, однак у них він розкривається «не як єдина цілісна мовна особистість, а як множина особистостей, які говорять і сприймають, а словник його мови, аналіз лексичних, граматичних і стилістичних засобів у текстах із погляду їх адекватності художнім завданням автора та їх впливу на читача не можуть охопити всього багатства особливостей і багатогранності мовної особистості» (с. 5). Тому дослідник наголошував на потребі вивчення і епістолярію митця. «Мова епістолярної спадщини — це самодостатній лінгвальний феномен із своїми закономірностями, жанрово-стильовими та композиційними особливостями, які позначаються на лексиконі, граматичі, стилістиці, поетиці, архітектоніці, прагматиці листів» (с. 7).

У своїх листах до літераторів, видавців, культурних і політичних діячів письменник постає не лише як майстер психологічних портретів, а і як громадянин та філософ. Хронологія листів і аналіз ужитих вокативних форм ілюструють поступовий розвиток стосунків між респондентами.

⁴ Про здобутки й перспективи лінгвістичного стефаникознавства див. на сторінках рецензованої праці (с. 110—134).

⁵ Грещук В., Грещук В. (2025). *Епітети, порівняння та фраземи в новелах Василя Стефаника*. Івано-Франківськ: Місто НВ.

У листуванні письменник послуговувався тогочасним офіційним західноукраїнським варіантом української літературної мови. Епістолярій В. Стефаника також свідчить про його добрі знання іноземних мов (польської, російської, німецької, французької) і водночас додає аргументації дослідникам на користь літературно-діалектного дуалізму мовної особистості новеліста.

Уперше такий підхід до розуміння мовостилю В. Стефаника запропонував І.І. Ковалик, розпочавши полемічну дискусію навколо цього питання. Рецепцію мовного простору В. Стефаника в наукових студіях професора І.І. Ковалика детально схарактеризовано в окремому розділі рецензованої праці (с. 97—110). Сам же митець зазначав, що «кожний діалект, як кожна мова, мусить належати до цілого чоловіка, від дитини аж до старості... А вже перенятися фразою..., то треба дійсно вродитися в Русові або вчитися, і то тяжко, того діалекту»⁶.

В.В. Грещук підійшов до солomonівського розв'язання спорів між дослідниками щодо мови творів В. Стефаника завдяки встановленню кореляції між авторським мовленням та мовою персонажів новел. Чільну роль у цьому відвів методів кількісних підрахунків діалектних форм.

У розкритті цієї наукової дилеми В.В. Грещук справедливо зазначав, що «діалектизми в мові новел В. Стефаника необхідно аналізувати, беручи до уваги їх статус в умовах нормалізації західноукраїнського варіанта української літературної мови кінця XIX — поч. XX ст.» (с. 23).

За вихідну одиницю дослідник узяв рядок новели⁷. Важливо, що матеріалом дослідження стали тексти останнього прижиттєвого видання творів письменника (Львів, 1933). Результати такого кількісного аналізу співвідношення авторської мови та мови персонажів у розрізі всіх новел автор подав у зведеній таблиці (с. 25—26).

Грунтовне вивчення мови персонажів з оперттям на мовні особливості покутського говору, кадастр яких представлено на сторінках монографії (с. 30—31, 35—52), засвідчило, що загалом авторська мова новел репрезентує українську літературну мову, а мова персонажів — послідовне й цілеспрямоване використання покутських діалектних мовних одиниць. Мовлення персонажів новел зорієнтоване на покутські говірки Стецевої, родинного села письменника, Русова та навколишніх сіл колишнього Снятинського району Івано-Франківської області.

Творчість В. Стефаника традиційно сприймали і як джерело вивчення говірок південно-західного ареалу. У такий спосіб представив свою розвідку знаний дослідник покутського говору К. Кисілевський⁸. Характеризуючи мову новел В. Стефаника, діалектолог зазначав, що письменник у «цих

⁶ Стефаник Василь. (1953). *Повне зібрання творів: у 3 т.* (т. 2, с. 83). Київ: Вид-во АН УРСР.

⁷ За підрахунками вченого, усі тексти новел містять 2292 рядки авторської мови та 3909 рядків мови персонажів.

⁸ Кисілевський К. (1973). Надпрутський говір Стефаникових персонажів: матеріали до словника. *Українське мовознавство в останній добі* (с. 152—189). Рим. Територію поширення покутських говірок діалектолог назвав надпрутським говором.

говорових морфемах і лексемах дав вираз простого, буденного життя, наче **на камені вирізьбив** [виділення наше. — Л. К.]. У цих реалістичних висловках оригінальні надпрутські особливості словника, складні, морфології»⁹. Щодо кореляції літературної і діалектної мови в новелах дослідник уважав, що вони «обидві поставлені поруч як художні і соціальні засоби виразу, діють одна на одну, проявляють себе в русі... Літературна мова автора не вільна від особливостей говору...»¹⁰. Зазначимо, що К. Кисілевський вивчав рукописи В. Стефаника й деякі його листи, тому проаналізовані матеріали досі не втрачають своєї актуальності.

З такої позиції можна використовувати студії авторів рецензованої праці для встановлення міжговіркових діалектних паралелей на матеріалі художніх творів письменника.

Щодо вияву діалектних рис інших південно-західних говірок, відзначимо, що новелістиці В. Стефаника властивий гуцульсько-покутський діалектний паралелізм, адже до покутських говірок дуже близьким є говір гуцульський. Безпосереднє сусідство гуцульського говору з покутським, їх генетична спорідненість і постійні контакти зумовили появу спільних фонетичних, морфологічних і лексико-семантичних рис.

Серед спільних фонетичних ознак В.В. Грещук визначив: перезвук **а** різного походження після м'яких приголосних і шиплячих у голосні переднього ряду **е, и, і**; поширення дієслівного префікса **ви-**; диспалаталізацію **с, ц** у кінці слів; непослідовну м'якість шиплячих; відсутність подовження кінцевих приголосних основи іменників середнього роду. Дослідник також зауважив спільні особливості діалектної словозміни й дієвідмінювання.

Особливу значущість має чимала кількість установлених гуцульсько-покутських лексичних паралелей, що репрезентують різні тематичні групи, адже вивчення ідіолекту В. Стефаника передбачало і всебічний аналіз лексикону його художніх творів.

Досліджуючи мовостиль письменника, В.В. Грещук лінгвістично релевантними вважав насамперед параметри частоти вживання повнозначних слів, зокрема іменників, дієслів, прикметників та прислівників (с. 68), оскільки зазначав, що «кількісні виміри такої лексики дають уявлення про поняттєві та словесні домінанти у мовній картині світу письменника» (с. 68).

Для їх виявлення дослідник удався до уточнення і звіряння матеріалів із даними лексичної картотеки «Словника мови художніх творів Василя Стефаника».

Отже, хоч, за висловленням А. Крушельницького, «Стефаник перший надає права горожанства не тільки покутському діалектові, але й діалектові взагалі в українському письменстві»¹¹, сам письменник, філігранно, виправдано художнім замислом використовуючи рідний говір, не нехтував західноукраїнським варіантом літературної мови, послуговувався ним і в

⁹ Там само, с. 160.

¹⁰ Там само, с. 160—161.

¹¹ Крушельницький А. (1970). «Бо пани тебе не приймуть» (замість привіту на шістдесятиліття В. Стефаникові). *Василь Стефаник у критиці та спогадах* (с. 114). Київ: Дніпро.

художній творчості, і в авторському епістолярії, бо вважав, що «без літературної мови нема ні літератури, ні науки, ні публіцистики»¹².

Важливим аспектом окреслення мовної особистості В. Стефаника є вичерпний аналіз конкретних художніх засобів, за допомогою яких письменникові вдалося створити насичену палітру прозових творів, зокрема персоніфікації, повторів і полісиндетону.

Серед таких тропів В.В. Грещук описала вияви своєрідних за своєю семантико-образною суттю персоніфікації світу неживої природи та абстрактних понять (с. 82). На думку дослідниці, несподіваність асоціацій для уособлення, свіжі, нестерті об'єкти персоніфікації разом з іншими, не менш вишуканими стилістичними засобами, формують неповторність й оригінальність ідіостилю Василя Стефаника (с. 87).

В.В. Грещук зазначила, що повтори слів і словосполучень справляють експресивно-зображальний ефект, увиразнюють їхнє стилістичне забарвлення, є своєрідним засобом організації художнього тексту (с. 87); вони мають помітний емоційний вплив на читача, надають ритмічності мовленню (с. 88), створюють особливий колорит підкреслених деталей, переконливість доказів, додають мовленню образності, сприяють художній довершеності тексту (с. 97). Влучно підібрані цитати із творів письменника підтверджують міркування дослідниці.

До основного теоретичного тексту додано фрагмент «Словника мови художніх творів Василя Стефаника» (літери И, І, Ї, К), що його уклав В.В. Грещук (с. 150—224). На жаль, цю працю цілісно досі не опубліковано¹³.

Погоджуємося з думкою В.В. Грещука, що «значення “Словника мови художніх творів Василя Стефаника” не вичерпується його вагомістю для стефаникознавства. Побудований за принципом тезаурусу, він є неоціненним джерелом дослідження проблем розвитку української літературної мови на західноукраїнських землях кінця ХІХ — початку ХХ ст.» (с. 123). Уважаємо презентацію впорядкованих матеріалів на сторінках монографії ще одним кроком до цілісності майбутнього Словника.

Монографія «Мовний світ Василя Стефаника» — ґрунтовна мовознавча праця, у якій узагальнено теоретичні аспекти дослідження мовної особистості Василя Стефаника і вповні репрезентовано його мовний портрет; це важливе джерело для вивчення творчості митця, шляхів формування неповторного авторського мовостилу та кращого розуміння художньо-образної системи його творів. Рецензована книжка — вивершення багаторічної творчої праці авторів: Василя Васильовича Грещука — вченого-мовознавця, дослідника українського художнього слова, організатора науки на Прикарпатті, члена редколегій низки наукових періодичних видань, зокрема науково-теоретичного журналу «Українська мова», та Валентини

¹² Стефаник Василь. (1953). *Повне зібрання творів: у 3 т.* (т. 2, с. 84). Київ: Вид-во АН УРСР.

¹³ Раніше свою частину Словника на літери Г, Г, Д, Е, Є, Ж, З опублікував М.П. Лесюк. Див.: Лесюк М. (2021). *Словник мови художніх творів Василя Стефаника (фрагмент — літери Г, Г, Д, Е, Є, Ж, З)*. Івано-Франківськ: Місто НВ.

Василівни Грещук, яка впорядкувала й підготувала працю до друку. Сподіваємося, що увага до цієї монографії в колі зацікавлених осіб — мовознавців, літературознавців, аспірантів, студентів, — стане гідним пошануванням Василя Васильовича, який присвятив своє наукове життя дослідженню українського слова.

Рецензію отримано 02.04.2026

Рецензію схвалено 26.05.2026

Рецензію опубліковано 06.07.2026

Liudmyla Koliesnik, Candidate of Sciences in Philology,
Senior Researcher in the Department of Dialectology
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhaylo Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: l.koliesnik2023@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3321-2942>

“I WILL CARVE MY WORLD LIKE A STONE. I WILL
SHARPEN MY WORD ON THE FLINT OF MY SOUL...”

Review of: Vasyl Greschuk, Valentyna Greschuk (Ed.). *The Linguistic World of Vasyl Stefanyk: monographic*

Ivano-Frankivsk: Vasyl Stefanyk Carpathian National University, 2026.
226 p. (in Ukrainian).